

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2023.4.22>

НІЦЕВИЧ О.В.

**ІДЕНТИФІКАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЖУРНАЛІСТІВ
З ПОЗИЦІЇ СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОГО АНАЛІЗУ****IDENTIFICATION OF THE PROFESSIONAL ACTIVITY OF JOURNALISTS
FROM THE STANDPOINT OF SOCIO-LEGAL ANALYSIS**

Стаття присвячена розкриттю ключових аспектів розвитку парадигмальних знань про професійну діяльність журналістів задля формування узагальненого бачення доцільності або відсутності такої щодо реалізації адміністративно-правового регулювання означеної діяльності в Україні.

Визначено роль журналістики через призму минулих десятиліть та сучасності. З'ясовано, що її розкриття здійснюється у рамках обмежень відповідних політичних, економічних та соціокультурних контекстів. Уточнюється, що до основних завдань журналістики в суспільстві відносяться такі як: спостереження та отримання інформації; участь у громадському житті через коментарі, поради та пропаганду; надання доступу для висвітлення різноманітних думок. Узагальнено, що загалом для дослідження професійної ідентичності та ролі журналістів бракує загальної теоретичної основи, яка б пов'язувала індивідуальне ставлення журналістів з журналістикою як соціальним інститутом чи сферою. Виявлено, що знання про журналістику базуються на методологічному індивідуалізмі, адже намагання зробити висновки про «журналістику», узагальнюючи відповіді журналістів при опитуванні є одностороннім, що не враховує притаманну їй векторність. Водночас нормативні підходи та більшість досліджень політичної комунікації не ґрунтуються на поглядах, практиках та досвіді журналістів.

Узагальнено, що якісна журналістика підтримується журналістською практикою, яка служить суспільним інтересам і ґрунтується на добросовісності та етиці професії. Такі дії, незалежно від того, здійснюються вони професійними журналістами чи іншими авторами інформаційних продуктів, спрямовані на надання точної та надійної інформації, яка відповідає принципам справедливості, незалежності та прозорості, публічної підзвітності та гуманності. Журналістика, яка дотримується цих принципів, повинна бути визнана суспільним благом, щоб підкреслити її ключову роль і цінність для суспільства та заохотити широкий спектр зацікавлених сторін об'єднати зусилля для забезпечення її просування та підтримки, в тому числі – через фінансову підтримку та захист.

Ключові слова: адміністративно-правове регулювання, журналіст, ЗМІ, медіа, об'єкт регулювання, професійна діяльність журналіста.

The article is devoted to the disclosure of key aspects of the development of paradigmatic knowledge about the professional activity of journalists in order to form a generalized vision of the expediency or lack thereof regarding the implementation of administrative and legal regulation of the specified activity in Ukraine.

The role of journalism through the prism of past decades and modern times is defined. It was found that its disclosure is carried out within the limits of the relevant political, economic and socio-cultural contexts. It is specified that the main tasks of journalism in society include the following: observation and obtaining information; participation in public life through commentary, advice and advocacy; providing access to the coverage of diverse opinions. It is summarized that, in general, for the study of the professional identity and role of journalists, there is a lack of a general theoretical basis that would connect

the individual attitude of journalists to journalism as a social institution or field. It was revealed that knowledge about journalism is based on methodological individualism, because the attempt to draw conclusions about "journalism" by summarizing the answers of journalists during the survey is one-sided, which does not take into account its inherent vectoriality. At the same time, normative approaches and most research on political communication are not based on the views, practices and experience of journalists.

It is summarized that quality journalism is supported by journalistic practice that serves public interests and is based on good faith and ethics of the profession. Such actions, regardless of whether they are carried out by professional journalists or other authors of information products, are aimed at providing accurate and reliable information that complies with the principles of fairness, independence and transparency, public accountability and humanity. Journalism that adheres to these principles should be recognized as a public good to emphasize its key role and value to society and encourage a wide range of stakeholders to join forces to ensure its promotion and support, including through financial support and protection.

Key words: *administrative and legal regulation, journalist, mass media, media, object of regulation, professional activity of a journalist.*

Постановка проблеми. Після Другої світової війни, коли політики та науковці почали визнавати силу ЗМІ, бере свій початок дискусія щодо ролі і місця професійної діяльності журналістів у суспільному житті. Зокрема у 1947 році Комісія зі свободи преси Сполучених Штатів акцентувала у своїй доповіді, що демократія в основному залежить від вільного потоку інформації та різноманітності точок зору [1]. Адже вільні, незалежні ЗМІ та журналісти є однією з фундаментальних опор демократичного суспільства, основним із двигунів демократичного переходу та провідною умовою демократичної стабільності.

Зазначимо, що у 2005 році Всесвітня асоціація газет відзначила 400-ту річницю виходу першої друкованої газети, яка була видана Йоганном Каролусом у Страсбурзі в 1605 році [2]. Втім журналістика як феномен може бути набагато старшим (однак з урахуванням того, що технологічний розвиток ЗМІ значно змінив роботу журналістів). Так, можливо, у той час журналісти (зокрема і Йоганн Каролус) очікували, що їх читатимуть кілька торговців, заможних осіб, політичних і релігійних лідерів у кількох центральноевропейських столицях, однак вплив і охоплення аудиторії змінилося за останні 400 років. У сучасну епоху супутникового мовлення та Інтернету журналісти можуть майже миттєво зв'язатися з читачами, слухачами чи глядачами в будь-якій частині світу. Крім того, виник новий феномен: не тільки журналісти, але всі охочі можуть поширювати інформацію та думки до великої кількості адресатів через Інтернет. Означене явище зумовлює до виникнення логічних розмірковувань в аспекті того чи: буде будь-яке поширення інформації невизначеній кількості осіб професійною діяльністю журналістів?; яким чином її врегулювати і чи доцільно його здійснювати загалом?

Тому **метою цієї статті** є здійснення спроби розкрити ключові аспекти розвитку парадигмальних знань про професійну діяльність журналістів задля формування узагальненого бачення доцільності або відсутності такої щодо реалізації адміністративно-правового регулювання означеної діяльності в Україні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Професійна діяльність журналістів як об'єкт вивчення має доволі широке висвітлення з різних сторін. Зокрема, як приклад, О. Петрик схарактеризувала психологічні особливості професійної діяльності журналістів [3], К. Буряк визначив її особливості через призму об'єкта кримінально-правової охорони [4], а С. Бурлаков взагалі вивчав необхідність удосконалення адміністративно-правових засад діяльності ЗМІ в розрізі розвитку популярності інформаційних Telegram-каналів [5]. Втім важливість належного контексту змістового наповнення означеного явища та правильна його інтерпретація в соціально-правовому дискурсі має фундаментальне значення як для оцінки раніше висвітлених знань про нього, так і надасть поштовх до оновлення його сприйняття у повному та об'єктивному уявленні.

Виклад основного матеріалу Здійснюючи спробу надати відповідь на поставлені запитання, уточнимо, що наявні сучасні виклики такі як: перехід від тоталітаризму до демократії, технологічний прогрес нових цифрових медіа, зростаюча глобалізація інформаційних потоків і ринків – водночас відкривають нові можливості для журналістів і ставлять перед ними нові вимоги, такі як нові навички, більше знань і постійне навчання. Крім того, ЗМІ все більше й більше працюють без національних кордонів: журналісти пересуваються між державами та пишуть про

теми з-за кордону або про теми, що стосуються закордонної аудиторії, а медіа-продукти поширюються через кордони. Щоб успішно створити новинну історію, журналісту необхідно зібрати дані з різних джерел, опитати людей, які заслуговують на довіру, перевірити всю інформацію і свою роботу на точність і ясність. Для належного функціонування ЗМІ необхідні відповідальність і професіоналізм журналістів.

Ведучи мову про «професійну діяльність», необхідно вказати, що це словосполучення логічно диференціюється на дві частини: «професійна» – це те, що стосуються роботи, яка потребує спеціальної підготовки; «діяльність» – це активна поведінка. Таким чином, під професійною діяльністю, як правило, розуміється діяльність, у якій особа використовує свої знання, навички чи інші здібності перебуваючи на службі (роботі) та за яку отримує винагороду (у грошовій формі або у формі інших матеріальних благ) [6]. Тобто професійна діяльність ставить перед особою вимогу постійної оптимізації навичок та знань, які використовуються нею при реалізації права на працю (отримання винагороди за витрачений час і ресурси при її здійсненні).

Свою чергою, вартої уваги є також категорія «професіоналізм», що загалом може бути схарактеризована як ексклюзивне явище. Зокрема це важлива якість, яка дозволяє виконувати певну роль найкращим чином, допомагає справляти враження та надихати інших і це дає глибоке відчуття задоволення та власної гідності. Професіоналізм передбачає постійне досягнення високих стандартів, як наочно, так і «за кадром» – незалежно від ролі чи професії. Деякі сектори, робочі місця чи ролі мають особливі «правила» професіоналізму. Вони можуть бути явними, як-от узгоджений дрес-код або політика використання соціальних мереж. Інші правила та очікування можуть бути неписаними, але вбачаються як важливі – наприклад, те, що професійна поведінка на зустрічах.

З усім тим, професіоналізм, на думку багатьох вчених [7; 8; 9], складається із наступних ключових елементів: 1) компетентність (здібності відповідають вимогам певної ролі); 2) знання (отримання нового досвіду та розвитку нових навичок; вимога бути авторитетом щодо певної тематики або опановувати певну техніку чи навичку); 3) сумлінність (бути надійним, встановлювати власні високі особистісні стандарти); 4) порядність і чесність (бути вірними своєму слову, сміливість брати на себе відповідальність); 5) повага (поважати інших людей, беручи до уваги їхні потреби та допомагаючи відстоювати їхні права); 6) емоційний інтелект (керування своїми емоціями, а також чітке усвідомлення почуттів інших людей); 7) доречність (мати навички щодо того яким чином і в який час вчиняти дію/утриматись від такої; стосується також зовнішнього вигляду та мови тіла); 8) впевненість (здатність розуміти свої слабкі та сильні сторони, використовувати цю здібність собі на користь).

Отже, із вище зазначеного можна визначити: для того, щоб з'ясувати професійний рівень журналіста необхідно зрозуміти які існують ролі у суспільстві, тобто, що очікує від професійного журналіста суспільство і яке місце у суспільстві відводять собі самі журналісти.

Книжка-бестселер Зібєрта, Петерсона та Шрамма (1956) «Чотири теорії преси» стала віхою в дискурсі так званих «нормативних теорій ЗМІ» [10]. Грунтуючись на передумові, що «преса завжди набуває форми та забарвлення соціальних і політичних структур, у яких вона діє», автори визначили чотири моделі (ролі) преси: авторитарну, лібертаріанську, комуністичну та соціальну (модель відповідальності). В усіх цих моделях журналісти мали діяти в різних якостях і приймати різні нормативні ідеали [10]. Попри свою доволі етноцентричну привабливість, теза Зібєрта та його колег все ще є актуальною сьогодні: роль журналістики потрібно розуміти у межах обмежень відповідних політичних, економічних та соціокультурних контекстів.

Навіть після багатьох десятиліть вивчення професійної діяльності журналіста існує дивовижний консенсус щодо основних завдань журналістики в суспільстві, а саме: спостереження та інформація, участь у громадському житті через коментарі, поради та пропаганда, а також надання доступу для висвітлення різноманітних точок зору.

Якщо проаналізувати наукову літературу, можна узагальнити, що професійні журналісти через свою діяльність впливають на політичне життя країни та виконують наступні чотири основні суспільні ролі: 1) моніторингову, яка передбачає збір, публікацію та поширення інформації, що цікавить аудиторію; 2) сприяюча, що забезпечує діалог між різними зацікавленими сторонами в суспільстві та надихає громадськість брати активну участь у політичному житті; 3) радикальна – полягає в забезпеченні платформи для поглядів і голосів, які критикують владу, з метою підтримки змін і реформ; 4) об'єднуюча (або співробітницька), яка покликає зацікавити спільноту підтримати чинну владу, об'єднати усіх навколо проблематики захисту суспільного порядку від загроз злочинності, конфліктів і природних надзвичайних ситуацій.

Однак усі ці ролі (можливо, за винятком об'єднуючої ролі) були сформульовані в рамках західних перспектив і західних уявлень про демократію. Такий погляд наголошує на індивідуальних правах і свободі, тоді як інші суспільства можуть надавати пріоритет колективним потребам і соціальній гармонії. Таким чином, традиційні західні пояснення функцій ЗМІ в політичному житті недостатньо враховують відмінності в політичних культурах і соціокультурних системах цінностей у всьому світі. Оскільки суспільства, що розвиваються і суспільства з перехідною економікою стикаються з низкою унікальних викликів щодо політичного, економічного та соціального розвитку, від журналістів часто очікують, що вони виступатимуть у ролі «розбудовників нації, партнерів уряду та агентів розширення можливостей» [11].

Для того, щоб зрозуміти, яку дійсно роль відіграє професійна журналістка, необхідно зрозуміти як саме журналісти відносяться до своєї ролі у суспільстві і яка на їхню думку їх місія. З цього приводу цікавим є великомасштабне емпіричне дослідження, яке було проведено вперше Джонстоном, Славскі та Боуменом (1972) [12]. Зокрема вони опитали 1313 журналістів у Сполучених Штатах (пізніше їх новаторську роботу продовжили Вівер і Вілхойт та інші (1986 [13], 1996 [14]; 2007 [15])). Відповідно до проведених досліджень були виявлені різні набори професійних установок журналістів, а саме: «розповсюджувач», «інтерпретатор» і «дискутант» як їхні ролі. Через десять років Вівер і Вілхойт (1996) додали ще одну роль – «популістського мобілізатора». У Сполучених Штатах функція інтерпретації залишалася найпоширенішою серед американських журналістів після тисячоліття, тоді як важливість функції розповсюджувача з часом різко знизилася. Замальова функція залишається меншістю серед американських журналістів, тоді як роль популістського мобілізатора поступово набирає оберти [15].

У своєму аналізі «Журналісти в усьому світі: спільне та відмінне» (1998) [16], Вівер виявив консенсус серед журналістів щодо важливості швидкого повідомлення новин і певну згоду щодо важливості надання людям доступу до висловлення своїх поглядів. Набагато менше підтримки було щодо того, щоб бути «сторожовим псом уряду». Журналісти здебільшого не погоджувалися щодо важливості висвітлення розважальних заходів, а також щодо точності й об'єктивності репортажів [16]. Узагальнюючи виявлені ним результати, на діяльність професійних журналістів сильно впливають національні відмінності, які явно переважали над будь-якими універсальними професійними цінностями журналістики в усьому світі. Значна частина цієї варіації, на нашу думку, відображає суспільний вплив на діяльність журналістів, особливо в різних політичних системах, і цей вплив був більшим ніж вплив медіаорганізацій, журналістської етики та професійних норм.

Другий том, відредагований Уївером і Вілнатом (2012) [17], значною мірою повторив ці висновки. Журналісти часто не погоджувалися щодо відносної важливості журналістських ролей у різних суспільствах, що дещо суперечить ідеї універсального набору професійних стандартів, інституціалізованих у журналістиці в усьому світі. Однак важко сказати, наскільки ці результати опитування відображають реальні відмінності між національними журналістськими культурами. Опитування, описані в обох книгах, не базувалися на загальній методологічній основі. Швидше, суттєва варіація в методах інтерв'ю, стратегіях вибірки, формулюваннях анкет і періодах дослідження робить таке порівняння «в кращому випадку грою в здогадки» [16, с. 455], як визнав сам Вівер ще у 1998 році.

Отже, дослідженню професійної ідентичності та ролі журналістів бракує загальної теоретичної основи, яка б пов'язувала індивідуальне ставлення журналістів з журналістикою як соціальним інститутом чи сферою. Вище зазначений аналіз проведених опитувань радше свідчить про те, що наші знання про журналістику базуються на методологічному індивідуалізмі, адже намагання зробити висновки про «журналістику», узагальнюючи відповіді журналістів при опитуванні є одностороннім, що не враховує притаманну їй векторність. Водночас нормативні підходи та більшість досліджень політичної комунікації часто розглядають журналістику як «чорну скриньку», оскільки не ґрунтуються на поглядах, практиках та досвіді журналістів.

Також необхідно вказати, що у західних країнах при характеристиці професійної діяльності журналіста використовують словосполучення «журналістський актор», під яким розуміють як організацію, що займається журналістикою (наприклад, редакція новин) або представляє інтереси організації (наприклад, професійна спілка журналістів або професійна організація, рада преси), так і окремого журналіста що представляє будь-яке з них [18]. Застосовним у цій площині також є термін «інші медійні суб'єкти» (це репрезентує назва Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи CM/Rec(2016)4 «Про захист журналістики та безпеку журналістів та інших

медійних суб'єктів» [19]. Зокрема поняття «блогер», яке не визначено в українському законодавстві, що є окремою професією й активно розвивається в Україні, охоплюється сферою впливу зазначеного акту. Слід розуміти, що вплив блогів уже в деяких аспектах конкурує з впливом медіа. Однак статус блогерів залишається розмитим, значною мірою через об'єктивні причини. Адже зараз більша частина громадян є користувачами Інтернету й створює певний контент, додає в друзі всіх без розбору – не завжди просто визначити, коли користувач з великою кількістю друзів чи підписників у соцмережах набуває медійного впливу, характерного для блогера [20].

Висновки. Проведене дослідження свідчить, що якісна журналістика підтримується журналістською практикою, яка служить суспільним інтересам і ґрунтується на добросовісності та етиці професії. Такі дії, незалежно від того, здійснюються вони професійними журналістами чи іншими авторами інформаційних продуктів, спрямовані на надання точної та надійної інформації, яка відповідає принципам справедливості, незалежності та прозорості, публічної підзвітності та гуманності. Журналістика, яка дотримується цих принципів, повинна бути визнана суспільним благом, щоб підкреслити її ключову роль і цінність для суспільства та заохотити широкий спектр зацікавлених сторін об'єднати зусилля для забезпечення її просування та підтримки, в тому числі – через фінансову підтримку та захист.

Список використаних джерел:

1. Thomas Hanitzsch. *Professional Identity and Roles of Journalists*. Oxford University Press, 2017. URL: <https://oxfordre.com/communication/display/10.1093/acrefore/9780190228613.001.0001/acrefore-9780190228613-e-95>
2. Professional education and training of journalists. Report Committee on Culture, Science and Education Rapporteur: Rafael Huseynov, Azerbaijan, ALDE, 2007. URL: <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewHTML.asp?FileID=11446&lang=EN>
3. Петрик О. Психологічні особливості професійної діяльності журналістів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер. : Культура і соціальні комунікації*, 2009. Вип. 1. С. 138–143.
4. Буряк К. М. Професійна діяльність журналістів як об'єкт кримінально-правової охорони. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. Спецвипуск*, 2017. Ч. 2. С. 176–179.
5. Бурлаков С. В. (2020). Щодо необхідності удосконалення адміністративно-правових заasad діяльності ЗМІ в розрізі розвитку популярності інформаційних Telegram-каналів. *Юридична наука*, 2020. №6(108). С. 56–63.
6. More Definitions of Professional activity. Law Insider, 2023. URL: <https://www.lawinsider.com/dictionary/professional-activity#:~:text=Professional%20activity%20means%20an%20activity%20in%20which%20a%20person%20utilizes,form%20of%20other%20tangible%20benefits.>
7. Professionalism. Mind Tools Ltd, 2023. URL: <https://www.mindtools.com/av44li2/professionalism>
8. What Is Professionalism At Work? Harappa Learning Private Limited, 2020. URL: <https://harappa.education/harappa-diaries/what-is-professionalism-at-work/>
9. Professionalism. GI Global - All Rights Reserved, 2023. URL: <https://www.igi-global.com/dictionary/raising-ethics-integrity-awareness-incentivizing/23739>
10. Siebert F. S., Peterson T., & Schramm, W. Four theories of the press: The authoritarian, libertarian, social responsibility, and Soviet Communist concepts of what the press should be and do. *Chicago: University of Chicago Press*, 1956.
11. Romano A. Asian journalism: News, development and the tides of liberalization and technology. In A. Romano, M. Bromley (Eds.), *Journalism and democracy in Asia* (pp. 1–14). London: Routledge, 2005.
12. Johnstone J., Slawski E., Bowman, W. The professional values of American newsmen. *Public Opinion Quarterly*, 1972. №36, Pp. 522–540.
13. Weaver, D. H., Wilhoit G. C. *The American journalist*. Bloomington: Indiana University Press, 1986.
14. Weaver D. H., Wilhoit, G. C. *The American journalist in the 1990s: U.S. news people at the end of an era*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum, 1996.
15. Weaver D. H., Beam R. A., Brownley B. J., Voakes P. S., Wilhoit G. C. *The American journalist in the 21st century: U.S. news people at the dawn of a new millennium*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum, 2007.

16. Weaver D. H. Journalists around the world: commonalities and differences. In D. H. Weaver (Ed.), *The global journalist: news people around the world* (pp. 455–480). Cresskill, NJ: Hampton, 1998.

17. Weaver, D. H., Willnat, L. (Eds.). *The global journalist in the 21st century*. New York: Routledge, 2012.

18. Jaakkola Maarit. Journalists as Media Educators: Journalistic Media Education as Inclusive Boundary Work. *Journalism Practice*, 2022. Volume 16. Issue 6. <https://doi.org/10.1080/17512786.2020.1844040>

19. Recommendations and declarations of the Committee of Ministers of the Council of Europe in the field of media and information society. Media and Internet Division Directorate General of Human Rights and Rule of Law Strasbourg, July 2015. URL: https://www.coe.int/en/web/freedom-expression/committee-of-ministers-adopted-texts/-/asset_publisher/aDXmrol0vvsU/content/recommendation-cm-rec-2016-4-of-the-committee-of-ministers-to-member-states-on-the-protection-of-journalism-and-safety-of-journalists-and-other-media-

20. Головенко Р. Правовий статус блогерів в Україні: аналіз ІМІ. Інститут масової інформації, 2023. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/pravovyj-status-blogeriv-v-ukrayini-analiz-imi-i53699>

УДК 342.5:351.711

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2023.4.23>

КОМІСАРОВ О.Г., БЕЛАЙ С.В., ВОЛКОВ І.М.

**ПРОЦЕДУРИ СПИСАННЯ ВІЙСЬКОВОГО МАЙНА: ПРОБЛЕМИ
АКТУАЛЬНИХ СТАНУ ТА КЛАСИФІКАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНОГО РЕСУРСУ**

**PROCEDURES FOR WRITING OFF MILITARY PROPERTY: PROBLEMS
OF THE CURRENT STATE AND CLASSIFICATION OF INFORMATION RESOURCES**

Метою статті є викладення результатів проведеного аналізу сучасного стану формування й використання інформаційних ресурсів при списанні військового майна та формулювання на цій основі науково обґрунтованих пропозицій щодо систематизації інформаційно-правових відносин списання військового майна в інтересах інтеграції вітчизняних інформаційних ресурсів до інформаційних систем підтримки і постачання НАТО. У статті розглянуто проблеми сучасного стану формування й використання інформаційних ресурсів при списанні військового майна. Акцентовано увагу на вузькому тлумаченні категорії «військове майно» із визначенням його кількісно-якісних, вартісних та інших характеристик, підтримання яких в інтересах служби є завданням для командирів (начальників) відповідного рівня. На основі аналізу досвіду оперативного управління військовим майном з лютого 2022 року та його максимально ефективного використання в інтересах оборони країни наголошено, що одним із основних завдань організації оборонних закупівель та постачання, сьогодні, є створення й забезпечення функціонування єдиної інформаційно-аналітичної платформи для виконання як основних завдань та функцій NSPA щодо України,

© КОМІСАРОВ О.Г. – доктор юридичних наук, професор, заступник начальника факультету забезпечення державної безпеки з навчальної роботи (Київський інститут Національної гвардії України)

© БЕЛАЙ С.В. – доктор наук з державного управління, професор, заступник начальника навчально-наукового центру організації освітнього процесу – начальник науково-методичного відділу (Національна академія Національної гвардії України)

© ВОЛКОВ І.М. – кандидат наук з державного управління, начальник юридичного відділу (Національна академія Національної гвардії України)